LAUSUNTO

Helsinki, 17.5.2021

EDUSKUNNAN SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNTA

Viite: **VNS 3/2021 vp**

Asia: **Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2022—2025**

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on 234 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäseninä 75 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja:

Pääsihteeri Vertti Kiukas, vertti.kiukas@soste.fi, puhelin 040 592 4287

Pääekonomisti Jussi Ahokas, jussi.ahokas@soste.fi, puhelin 050 308 6870

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas

pääsihteeri

LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ

- SOSTEn mielestä julkisen talouden suunnitelmassa esitetty elvyttävänä jatkuva finanssipolitiikan linja on perusteltu koronakriisin jälkeisissä olosuhteissa.
- SOSTE pitää hallituksen päätöstä korottaa vaalikauden menokehystä perusteltuna. Näin mahdollistuu sekä koronapandemian riittävän voimallinen jälkihoito (etuudet ja palvelut) että talouden kestävän elpymisen tukeminen tulevina vuosina.
- SOSTE on tyytyväinen, että Veikkauksen tuottojen alenemaa kompensoidaan edunsaajille, ja näin vältytään merkittäviltä iskuilta toimintaedellytyksiin.
- SOSTE on kuitenkin pettynyt siihen, että kompensaation osalta edunsaajat asetetaan eriarvoiseen asemaan. Muille kuin sosiaali- ja terveysjärjestöille kompensaatio tehdään budjettivaroista ja arpajaisveroa laskemalla, kun taas sote-järjestöille kompensaatiossa käytetään jo toistamiseen myös niiden omia, rahapeliyhtiöiden fuusion yhteydessä syntyneitä jakamattomia varoja. Näiden varojen käytöstä on sovittu erikseen, ja niillä on muun muassa työllistetty nuoria.
- SOSTE pitää erittäin tärkeänä, että hallitus teki päätöksen välittömästi käynnistettävästä jatkotyöstä, jossa valmistellaan uusi ja pysyvä rahoitusmalli edunsaajille. On tärkeää, että valmistelutyössä ovat tiiviisti mukana myös edunsaajat.
- Julkisen talouden suunnitelmassa ei kohdennettu varoja terapiatakuun toteuttamiseen, mitä SOSTE pitää valitettavana. Terapiatakuun toteutuminen tulee varmistaa viimeistään hoitotakuun tiukentamisen yhteydessä.
- Pidemmällä aikavälillä perusturvan tasoa tulisi korottaa siten, että asteittain sillä saavutettaisiin kohtuullisen minimin tulotaso kaikille. Julkisen talouden suunnitelmassa tämä tavoite pitäisi ottaa perusturvan kehittämisen ohjenuoraksi.
- Perusturvaa kohdentaen vahvistamalla lapsiperheköyhyyttä on mahdollista vähentää nopeastikin (esim. lapsikorotuksien avulla).
- Heikommassa työmarkkina-asemassa olevien palvelutarpeisiin koronakriisin jälkeen ei ole vastattu riittävästi.
- SOSTE pitää tärkeänä, että terveysperusteinen verotus ja sen kehittäminen ovat mukana syksyllä budjettiriihessä päätettävässä verokokonaisuudessa. Asian selvittämiseksi on perustettava työryhmä.

LAUSUNTO

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry kiittää sosiaali- ja terveysvaliokuntaa lausuntopyynnöstä ja lausuu seuraavaa:

Finanssipolitiikan linja

Koronaepidemia on ollut valtava ja pitkäkestoinen taloudellinen shokki myös Suomelle. Vielä keväällä 2021 taloudelliset näkymät ovat jokseenkin sumuiset. Alkaa kuitenkin näyttää siltä, että Suomen talouspolitiikka koronakriisin aikaa on ollut oikea-aikaista, oikein mitoitettua ja tuloksellista: sekä talouden supistuminen että koronaepidemian vaikutukset työllisyyteen ovat jäämässä odotettua vähäisemmiksi.

Hallitus esittää julkisen talouden suunnitelmassa elvyttävän finanssipolitiikan linjan jatkamista vuonna 2022 ja 2023. Tämä on SOSTEn mielestä perusteltua, sillä koronakriisin varjo sekä talouteen että yhteiskuntaan on pitkä. Vaikka tällä hetkellä näyttää siltä, että talouden kasvu voi käynnistyä nopeastikin ja olla vahvempaa kuin vuosiin, taloudessa on edelleen merkittävästi käyttämätöntä potentiaalia niin tuotannon kuin työvoimankin osalta. Siinä mielessä ylikuumenemisen riski on hyvin pieni. Sitä rajoittaa lisäksi talouspoliittisten koronatoimien päättyminen sekä sosiaaliturvaan ja verotukseen liittyvät automaattiset vakauttajat, jotka alkavat kiristää julkista taloutta talouskasvun käynnistyessä ja työllisyystilanteen parantuessa. Mitä vahvempaa on kasvu, sitä voimakkaammin automaattiset vakauttajat tasapainottavat julkista taloutta.

SOSTE pitää finanssipoliittiseen linjan toimeenpanoon keskeisesti liittyvää hallituksen päätöstä korottaa vaalikauden menokehystä perusteltuna. Kehyksen korottaminen mahdollistaa sekä koronapandemian riittävän voimallisen jälkihoidon (etuudet ja palvelut) että talouden kestävän elpymisen tukeminen tulevina vuosina. Suomen osuus Euroopan elpymisvälineestä on jäämässä odotettua pienemmäksi, minkä vuoksi rohkeus kansallisessa finanssipolitiikassa on tervetullutta. Euroopassa tulisi ylipäätään harjoittaa rohkeampaa finanssipolitiikkaa tulevina vuosina, jotta emme menetä asemiamme globaalissa kilpailussa. Esimerkiksi Yhdysvaltojen ja Kiinan finanssipoliittiset vastaukset koronakriisiin tulevat olemaan erittäin suuria.

SOSTE haluaa huomauttaa, että ikäsidonnaisten menojen kasvun ja yhteiskunnan keskeisten investointitarpeiden vuoksi julkisiin menoihin kohdistuu jatkossakin nousupainetta. Jos näissä olosuhteissa julkisen talouden tasapainoa tavoitellaan lyhyellä aikavälillä, on veroasteen hetkellisesti noustava, jotta panostukset haluttuihin palveluihin ja muihin toimiin ovat mahdollisia. Julkisen talouden suunnitelman pohjana olevassa valtiovarainministeriön ennusteessa veroasteen nähdään laskevan tulevina vuosina vahvasta talouskasvusta huolimatta. Ennusteen taustalla on oletus siitä, että välilliset verot kasvavat hitaammin kuin BKT. Tämä ei kuitenkaan välttämättä viime vuosien perusteella pidä paikkaansa, joten julkisen talouden tilanne saattaa olla kuvattua parempi. Tämä kannattaa huomioida myös julkisten menojen kehitystä ja julkisen sektorin alijäämiä tarkasteltaessa.

Rahapelitoiminnan tuotot ja järjestörahoitus

Veikkauksen tuottojen on arvioitu laskevan ensi vuonna noin 300 miljoonaa euroa, mikä vaikuttaa merkittävästi sote-järjestöjen, tieteen, taiteen, kulttuurin, nuorison ja liikunnan toimintaedellytyksiin.

SOSTE pitää tärkeänä, että hallituksen esityksessä julkisen talouden suunnitelmaksi kompensoidaan tätä pudotusta kehysvaikutteisista budjettivaroista vuoden 2022 osalta 200 miljoonalla ja vuoden 2023 osalta 175 miljoonalla eurolla. Lisäksi pudotusta kompensoidaan arpajaisveron alennuksella ja siirrolla jakamattomien voittojen kokonaisuudesta.

SOSTE on kuitenkin pettynyt siihen, että kompensaation osalta edunsaajat asetetaan eriarvoiseen asemaan. Muille kuin sosiaali- ja terveysjärjestöille kompensaatio tehdään budjettivaroista ja arpajaisveroa laskemalla, kun taas sote-järjestöille kompensaatiossa käytetään jo toistamiseen myös niiden omia, rahapeliyhtiöiden fuusion yhteydessä syntyneitä jakamattomia varoja. Näiden varojen käytöstä on sovittu erikseen, ja niillä on muun muassa työllistetty nuoria.

SOSTE pitää erittäin tärkeänä, että kehysriihessä hallitus teki päätöksen välittömästi käynnistettävästä jatkotyöstä, jossa valmistellaan uusi ja pysyvä rahoitusmalli edunsaajille. SOSTE tavoittelee mallia, joka kantaa tulevaisuuteen, luo järjestöjen toiminnalle vakaan näkymän ja takaa kansalaisyhteiskunnan autonomian myös jatkossa. On erittäin tärkeää, että tämä työ tehdään tiiviissä yhteistyössä Veikkauksen edunsaajien kanssa.

Kuntoutus ja hoitoon pääsy

SOSTE on tyytyväinen siitä, että julkisen talouden suunnitelmassa huomioidaan kuntoutuksen kehittämisen toimeenpano sekä turvataan monilta osin siihen tarvittavat resurssit. Kuntoutuksen uudistamista viedään eteenpäin osana erilaisia ohjelmia. Näiden ohjelmien riittävä rahoitus tulee varmistaa ja ne tulee toteuttaa siten, että kuntoutuksen kehittäminen saa riittävästi painoarvoa ohjelmien sisällä.

SOSTE pitää tärkeänä valmistelua hoitotakuun tiukentamiseksi jatketaan ja edistetään määrätietoisesti. On myös erittäin tärkeää, että kuntoutusetuuksia ja palveluita kehitetään kokonaisuutena siten, että ne edistävät työllisyyttä ja vastaavat entistä joustavammin ihmisten tilanteisiin ja tarpeisiin.

Julkisen talouden suunnitelmassa ei kohdennettu varoja terapiatakuun toteuttamiseen, mitä SOSTE pitää valitettavana. Terapiatakuun toteutuminen tulee varmistaa viimeistään hoitotakuun tiukentamisen yhteydessä. Korona on entisestään lisännyt tarvetta mielenterveyspalvelujen vahvistamiseen. Toimivalla palveluihin pääsyllä on myös suora vaikutus työllisyyteen.

Sairastamisen hinta

Asiakasmaksulainsäädännön uudistamisen tiekarttatyössä on tehtävä päätös, että terveydenhuollon maksukattojen yhdistämistä lähdetään valmistelemaan. Maksukattojen yhdistäminen parantaisi etenkin ikääntyneiden ja pienituloisten tilannetta. Palvelujen yhdenvertaisen saatavuuden parantamiseksi SOSTE on jo pitkään ajanut, että terveyskeskuslääkärikäyntien pitäisi olla maksuttomia. Pientä edistystä palveluihin pääsyssä on tapahtunut, sillä hoitajavastaanottokäynnit perusterveydenhuollon puolella ovat nyt maksuttomia, vaikka lääkärikäynteihin asti maksuttomuus ei ole vielä yltänyt.

Perusturvan kehittäminen ja perusturvan taso

SOSTEn näkemyksen mukaan keskeinen ongelma Suomessa on tällä hetkellä perusturvan matala taso. Perusturva ei riitä kattamaan viitebudjettien määrittelemää kohtuullisen minimin tulotasoa. Viitebudjetit on muodostettu yhdessä kuluttajien, asiantuntijoiden ja tutkijoiden kanssa kertomaan, kuinka paljon välttämättömiin menoihin tarvitaan rahaa. Perusturvan varassa on tällä hetkellä selvittävä huomattavasti pienemmällä summalla.

Koronakriisi on tuonut näkyväksi myös puutteita perusturvan kattavuudessa, kun muun muassa yksinyrittäjien ja freelancereiden huomattiin kriisissä jäävän tyhjän päälle töiden loputtua. Kun akuutti koronakriisi on ohi, perusturvaa ei pidä lähteä heikentämään, vaan perusturvan tason ja kattavuuden ongelmiin on löydettävä pysyvämpiä ratkaisuja. Perusturva kannattelee ihmisiä läpi taantuman ja ehkäisee ongelmien syvenemistä. Perusturvan taso kannattaa pitää riittävänä, jotta ihmiset eivät joudu turvautumaan esimerkiksi kalliisiin pikavippeihin selvitäkseen arjen kuluista.

Jos perusturvaa lähdetään leikkaamaan, on sillä negatiivisia vaikutuksia ihmisten toimintakykyyn ja muun muassa ylivelkaantumiseen. Yhä enemmän ihmisiä joutuu silloin turvautumaan toimeentulotukeen, jossa on etuuksista suurimmat kannustinloukut. Myös ylivelkaantuminen ja ulosottoon joutuminen heikentää voimakkaasti ihmisten mahdollisuuksia suunnitella tulevaisuuttaan ja kannusteita työllistyä. Talouden taantuman aikana satsaukset perusturvaan taas kasvattavat talouden kokonaiskysyntää ja vaikuttavat myönteisesti talouskasvuun ja työllisyyteen.

Kun julkisen talouden sopeuttamisesta kriisin jälkeen aletaan puhua, on yksi polku laajentaa veropohjaa ja korottaa välillisiä veroja. Tämänsuuntainen veropolitiikka on kannatettavaa, mutta silloin pitää huolehtia, ettei pienituloisten tilanne kohtuuttomasti heikenny. Jos veronkorotuksia kompensoidaan pieni- ja keskituloisille ainoastaan ansiotuloverotuksen keventämisen myötä, pienituloisimmat ja perusturvan varassa elävät eivät käytännössä saa mitään kompensaatiota. Heidän kohdallaan korotukset pitää kompensoida muulla tavoin, kuten esimerkiksi vähimmäismääräisten päivärahojen ja toimeentulotuen kautta.

SOSTEn pitkäaikaisena tavoitteena on se, että pidemmällä aikavälillä perusturvan tasoa korotettaisiin siten, että asteittain sillä saavutettaisiin kohtuullisen minimin taso kaikille. Julkisen talouden suunnitelmassa tämä tavoite pitäisi ottaa perusturvan kehittämisen ohjenuoraksi.

Lapsiköyhyyden vähentäminen

Lapsena koettu köyhyys vaikuttaa pitkälle aikuisuuteen, sillä hyvinvoinnin perusta rakentuu varhain. Lapsuudessa koettu köyhyys paitsi heikentää hyvinvointia lapsuudessa, on riski myös aikuisiän terveydelle ja opiskelu- ja työkyvylle. Pikkulapsiperheiden tuloista suuri osa koostuu sosiaalietuuksista ja niiden matala taso on merkittävin syy lapsiperheiden köyhyyteen. Lapsiperheköyhyys koettelee erityisesti yksinhuoltajaperheitä ja perheitä, joissa on pieniä lapsia.

Perheiden toimeentulovaikeuksilla 90-luvun laman aikana on osoitettu olleen pitkäkestoisia vaikutuksia lasten hyvinvointiin ja tulevaisuuteen. Aineellinen köyhyys periytyi toimeentulotukea saaneilta vanhemmilta heidän lapsilleen. Mitä pidempään vanhemmat olivat saaneet toimeentulotukea, sitä enemmän heidän lapsensa käyttivät myös mielenterveyspalveluja, söivät psyykenlääkkeitä, joutuivat huostaan otetuiksi ja tekivät rikoksia. Kalliit erikoissairaanhoidon ja

muiden vahvasti korjaavien palveluiden asiakkuudet nousivatkin jyrkästi 1990-luvun alusta 2010-luvulle tultaessa.

90-luvun laman opetuksista on puhuttu paljon. Isoina virheinä on todettu tuolloin olleen muun muassa koulujen harrastus- ja iltapäivätoiminnan lakkauttamisen sekä leikkaukset oppilashuoltoon. Jos perusturvaa ja lapsiperheiden palveluja lähdetään leikkaamaan, voi seurauksena olla vastaavia, inhimillisesti ja taloudellisesti kalliiksi tulevia kehityskulkuja: muun muassa paisuvia erikoissairaanhoidon kuluja, lisääntyvää lastensuojelun tarvetta ja lisää toimeentulotukea tarvitsevia ihmisiä.

Jotta koronakriisi ei aiheuttaisi pitkäkestoisia ylisukupolvisia vaikutuksia, on lapsiperheköyhyyden vähentämiseen kiinnitettävä erityistä huomiota. Perusturvalla voidaan osaltaan tukea sitä, muun muassa sitomalla lapsilisät indeksiin ja tekemällä vaiheittainen suunnitelma niiden reaaliarvon jälkeenjääneisyyden korjaamiseksi. Akuuteimpana toimena voidaan korottaa lapsilisän yksinhuoltajakorotusta ja 0-2-vuotiaista lapsista maksettavia lapsilisiä sekä täysimääräistä elatustukea. Työttömyysetuuksien ja eläkkeensaajan lapsikorotuksien nostaminen auttaa myös. Lisäksi on selvitettävä mahdollisuutta sairauspäivärahan ja kuntoutusetuuksien lapsikorotuksille.

Työllisyystoimet

SOSTEn mielestä julkisen talouden suunnitelmassa esitetyt työllisyyslinjaukset ovat pääosin onnistuneita. Korkeampaa työllisyyttä ei haeta työttömien asemaa heikentämällä, vaan investoimalla työkykyyn, osaamiseen sekä osatyökykyisten työllisyyden parantamiseen muun muassa palkkatuettua työtä lisäämällä. Valitut toimet ovat hyvinvointitalousajattelun mukaisia, ja niissä työllisyyden nostoon pyritään ihmisiä tukemalla, ei rankaisemalla.

Hallitus on tunnistanut ne vaikeasti työllistyvät, joita tukemalla yhä useampi voi siirtyä pysyvästi työllisiksi ja antamaan panoksensa yhteiskunnan rakentamiseen. Ihmisten työ- ja toimintakyvystä huolehtiminen on keskeinen osa työllisyyspolitiikkaa. Hyvinvoivat ihmiset vahvistavat sekä kansantaloutta että julkista taloutta. Koronakriisin vuoksi erityisesti heikommassa työmarkkina-asemassa olevien palvelutarpeisiin ei kuitenkaan ole vastattu riittävästi. Tämän palveluvelan tasaamisen panostukset olisivat olleet tervetulleita. Työllisyyden edistämisen rinnalla työttömyyden vähentäminen on yhtä tärkeää, etenkin nyt pitkäaikaistyöttömyyden kasvaessa.

Julkisen talouden suunnitelmassa ei tehdä tarvittavia lisäpanostuksia koulutukseen. Ne olisivat tarpeen tuottavuuden ja työllisyyden parantamiseksi sekä hallitusohjelmassa asetettujen koulutustasotavoitteiden saavuttamiseksi. Lisäksi on epäselvää, mikä työllisyyspalvelujen järjestämisvastuun siirto kuntiin tulee olemaan vaikutuksiltaan.

Kansanterveyden edistäminen verotuksellisin keinoin

SOSTE on pettynyt, että julkisen talouden suunnitelmassa ei linjata jatkotoimista terveysperusteisen verotuksen kehittämiseksi. SOSTE ja sote-järjestöt ovat useampaan otteeseen esittäneet, että hallitus asettaa hallitusohjelmakirjauksen mukaisesti työryhmän selvittämään terveysperusteisen veron käyttöönottoa.

Epäterveellisestä ruokavaliosta aiheutuvilla elintaso- ja kansansairauksilla on merkittävä vaikutus ihmisten terveyteen, hyvinvointiin ja elämänlaatuun ja sitä kautta myös kansantalouteen ja julkisen sektorin kustannuksiin. Verotus on yksi hyvä väline vaikuttaa siihen, että tarjolla olisi nykyistä terveellisempiä tuotteita ihmisten kulutettavaksi. SOSTE pitää tärkeänä, että terveysperusteinen verotus ja sen kehittäminen ovat mukana syksyllä budjettiriihessä päätettävässä verokokonaisuudessa.